

LEKGOTLA LA MAEMO A TSHUPATLOTLO

MAEMO A GRAP A

LEKENO LA DIPHAPANYETSANO TSE NANG LE

POELLO E TOTOBETSENG

(GRAP 9)

Kananelo

Maemo ana a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso, GRAP (Standard of Generally Recognised Accounting Practice, GRAP) a nkuwe haholoholo ho Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle, IPSAS (International Public Sector Accounting Standard, IPSAS) a Lekenla la Diphapanyetsano tse Nang le Poello e Totobetseng (Revenue from Exchange Transactions) a phatlaladitsweng ke Lekgotla la Matjhaba la Maemo a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle, IPSASB (International Public Sector Accounting Standards Board) a Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente (International Federation of Accountants). Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente (IFAC) e thehilwe ka 1977 ka maikemisetso a yona a ho ntshetsa pele le ho ntlafatsa porofeshene ka maemo a nang le kutlwano. IPSASB e nehelane ka setheo se akaretsang sa di-IPSAS, se tla sebediswa ho hlahisa Maemo a GRAP (Standards of GRAP) a kamoso. Dikarolo tsa IPSAS tsa Lekenla la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng di hlahisitswe botjha Maemong ana a GRAP ka tumello ya IPSASB.

Mongolo o dumelletsweng wa di-IPSAS ke o phatlaladitsweng ke IFAC ka leleme la Senyesemane. Di-IPSAS di fuperwe Bukaneng ya Thuso ya IFAC ya Diphatlalatso tsa Matjhaba tsa Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle (International Public Sector Accounting Pronouncements) mme di fumaneha ho tswa ho:

Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente

545 Fifth Avenue, 14th Floor

New York, New York 10017 USA

Inthanete: <http://www.ifac.org>

Ditokelo tsa ho kopitsa ho di-IPSAS, ditokomane tse kopang maikutlo le diphatlalatso tse ding tsa IPSASB ke tsa IFAC mme dipehelo le maemo a amehang a lokela ho latelwa.

Ditokelo tsa ho kopitsa © 2016 ka Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Accounting Standards Board)

Ditokelo tsohle di baballetswe. Ha ho karolo le ha e ka ba efe ya phatlalatso ena e ka hlahiswang botjha, ya bolokwa hore e tle e fumanwe hape, kapa ya fetisetwa pele ka tsela efe kapa efe kapa mokgwa le ha e ka ba ofe, wa eleketeroniki, wa metjhini, wa kopitso ya foto, wa kgatiso, kapa o mong, ka ntle le ho fumana pele tumello ya Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo. Mongolo o dumelletsweng o phatlaladitswe ka leleme la Senyesemane.

Tumello ya ho hlahisa botjha dikarolo tse mmalwa phatlalatsong ena ha e atise ho hanelwa.

Dikahare

Maemo a Tshebetso ya Tshupatlolo e Ananetsweng ka Kakaretso Lekeno la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng

	Ditemana
Selelekela	
Sepheo	.01 - .03
Kakaretso	.04 - .11
Ditlhaloso	.12 - .14
Lekeno	.13 - .14
Tekanyo ya lekeno	.15 - .18
Ho kgona ho kgetholla phapanyetsano	.19
Ho fana ka ditshebeletso	.20 - .28
Thekiso ya thepa	.29 - .33
Tswala, ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo le phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo	.34 - 38
Tsebahatso	.39 - .40
Diphumantsho tsa nakwana	.41 - .42
Kamohelo ya mantlha ya Maemo a GRAP	.41
Ditokiso ho Maemo a GRAP	.42
Letsatsi le qalang	.43 - .44
Kamohelo ya mantlha ya Maemo a GRAP	.43
Ditheo tse seng di sebedisa Maemo a GRAP	.44
Kgulo ya kananelo ya Maemo a GRAP a Lekeno la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng (2006)	.45 - .46
Sehlomathiso	
Papiso le Maemo a Matjhaba a Tshupatlolo Ditheong tsa Bohle a Lekeno la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng (Phupu 2001)	

LEKENO LA DIPHAPANYETSANO TSE NANG LE POELLO E TOTOBETSENG

Maemo ana a phatlaladitswe la pele ke Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Lekgotla) ka Motsheanong 2006. Ho tloha nakong eo, a lokisitswe ka mokgwa o latelang ka:

- Dintlafatso (Improvements) tsa Maemo a GRAP, tse phatlaladitsweng ke Lekgotla ka Hlakola 2010.
- Ditokiso tse latetseng ha Maemo a GRAP a latelang a kena tshebetsong:
 - GRAP 23 Lekenno la Diphapanyetsano tse se nang Poello e Totobetseng (Lekgetho le Diphetiso) (Revenue from Non-exchange Transactions (Taxes and Transfers))
 - GRAP 104 Ditho tsa Tjhelete (Financial Instruments)
- Dintlafatso tsa Maemo a GRAP, tse phatlaladitsweng ke Lekgotla ka Hlakubele 2012.

Selelekela

Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso

Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Lekgotla) ho latela Molao wa Taolo ya Tjhelete ya Setjhaba, Molao wa 1 wa 1999, PFMA (Public Finance Management Act, Act No. 1 of 1999, PFMA), jwalo ka ha o lokisitswe, le laelwa ho hlahisa tshebetso ya tshupatlotlo e ananetsweng ka kakaretso e tsejwang ka hore ke Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso (GRAP).

Lekgotla le tlamehile ho hlahisa GRAP bakeng sa:

- (a) mafapha (ho kenyelletswa dikarolo tsa naha le porofentshe le mmuso);
- (b) ditheo tsa setjhaba;
- (c) ditheo tse hwebang (jwalo ka ha ho hlahoswa ho PFMA);
- (d) diinstitjushene tsa molaotheo;
- (e) bomasepala le makgotla, dikhomishene, dikhamphani, dikoporasi, matlole kapa ditheo tse ding tseo e leng tsa bomasepala le ho laolwa ke bona; le
- (f) Palamente le diketsamelao tsa diporofentshe.

Tsena tse ka hodimo ka kakaretso di bitswa "ditheo".

Lekgotla le dumelletse phethahatso ya Maemo a Matjhaba a Tlaleho ya Tjhelete (di-IFRS) (International Financial Reporting Standards (IFRSs)) a phatlaladitsweng ke Lekgotla la Matjhaba la Maemo a Tshupatlotlo (International Accounting Standards Board) ho ba GRAP bakeng sa ditheo tsena moo di sebedisang di-IFRS.

Lekgotla le dumelletse phethahatso ya Maemo a Matjhaba a Tlaleho ya Tjhelete (di-IFRS) (International Financial Reporting Standards) a phatlaladitsweng ke Lekgotla la

GRAP 9

Matjhaba la Maemo a Tshupatlotlo (International Accounting Standards Board) bakeng sa:

- (a) ditheo tsa bohle tse fihlellang ditekanyetso tse boletsweng ho Taelo ya 12 ka Kgetho ya Ditheo tsa Bohle ya Moralo o Tshwanetseng wa Tlaleho (Appropriate Reporting Framework); le
- (b) ditheo tse leng tsa dife kapa dife tsa ditheo tsena mme di laolwa ke tsona.

Dipehelo tsa tjhelete di lokela ho hlaloswa e le tse latelang Maemo a GRAP feela ha di latela le ditaello tsohle tsa Maemo a GRAP a amehang le Ditlhakisetso (Interpretations) le ha e ka ba dife tse amehang tsa Maemo a GRAP.

Bofokodi bofe kapa bofe ba ho tshwaneleha ha Maemo kapa Ditlhakisetso tse boletsweng bo hlakiswa Maemong kapa Ditlhakisetsong tseo tsa Maemo a GRAP.

Maemo a GRAP a bontshitswe ditemaneng tsa .01 ho isa ho .46. Ditemana tsohle tse Maemong ana a GRAP di a lekana ka matla. Selelekeleng sa sehloathiso ka seng ho qoqwa ka maemo le matla a dihlomathiso. Maemo ana a lokela ho utlwisiswa ka moelelo wa morero wa ona, motheo wa ona bakeng sa diphetho haeba ho tshwaneleha, Selelekela sa Maemo a GRAP, Selelekela sa Ditlhakisetso tsa Maemo a GRAP le Moralo wa Tlhophiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements).

Maemo a GRAP le Ditlhakisetso tsa Maemo a GRAP le ona a lokela ho balwa mmoho le ditaello le ha e ka ba dife tse neuweng ke Lekgotla di laela diphumantsho tsa nakwana, ekasitana le melawana efe kapa efe e neuweng ke Letona la tsa Ditjhelete mabapi le matsatsi a qalang a Maemo a GRAP, a phatlaladitsweng Koranteng ya Mmuso (Government Gazette).

Sesupo se ka etswa mona ho Maemo a GRAP a so kang a newa nakong ya ho phatlalatswa ha Maemo ana. Sena se etswa ho qoba ho tshwanela ho fetola Maemo a seng a neuwe ha Maemo a mang a phatlalatswa hamorao. Temana ya .11 ya Maemo a GRAP a Dipholisi tsa Tshupatlotlo, Diphetho tsa Ditekanyo tsa Tshupatlotlo le Diphoso (Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors) e nehelana ka motheo wa ho kgetha le ho phethahatsa dipholisi tsa tshupatlotlo ha ho se na tataiso e totobetseng.

Sepheo

- .01 Moralo wa Tlhophiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete o hlalosa lekeno ka hore ke "menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng yohle e keneng nakong ya tlaleho ha sephetho sa phallo eo e kenang e le matlotlo a nete, ao e seng dikeketso tse amang diphehiso tse tswang ho beng". Maemo ana a sebedisa lereho 'lekeno' le akarelletsang lekeno le menyetla. Dintlha tse ding tse boletsweng tse lokelang ho ananelwa e le lekeno ho buuwa ka tsona Maemong a mang mme ha di kenyelletswe kakaretsona ya Maemo ana. Mohlala, menyetla e hlahang nakong ya thekiso ya thepa, polante le sesebediswa e tobisitswe haholoholo ho Maemo a GRAP a Thepa, Polante le Sesebediswa (Property, Plant and Equipment) mme ha e akarelletswe Maemong ana.
- .02 Morero wa Maemo ana ke ho laela tshwaro ya tshupatlotlo ya lekeno le hlahang ho dithekisetsano le diketsahalo tse nang le poello e totobetseng.
- .03 Ntlhakgolo ha ho tlalehwa lekeno ke ho tseba ha ho tshwanelehile ho ananela lekeno. Lekenno le ananelwa ha ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng kamoso e tla ya ho setheo mme menyetla ena e ka lekanngwa ka tshepo. Maemo ana a qolla maemo ao tlasa ona ditekanyetso tsena di tla phethahatswang mme, ka hoo, lekeno le ananelwe. A nehelana hape ka tataiso ya nnete ka tshebediso ya ditekanyetso tsena.

Kakaretso

- .04 Setheo se lokisetsang le ho tlaleha dipehelo tsa tjhelete tlasa mokgwa wa pokello wa tshupatlotlo se tla sebedisa Maemo ana ha se tlaleha tsa lekeno la diphapanyetsano le diketsahalo tse latelang tse nang le poello e totobetseng.**
- (a) Ho phaellwa ha ditshebeletso;**
- (b) Thekiso ya dithoto;**
- (c) Tshebediso ya ba bang ya matlotlo a setheo a hlahisang tswala, ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo le phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo.**
- .05 Maemo ana ha a a tobana le lekeno la diphapanyetsano tse se nang poello e totobetseng (bona Maemo a GRAP a Diphapanyetsano tse se nang Poello e Totobetseng (Lekgetho le Diphetiso)).**
- .06 Ditheo di fumana lekeno ho tswa diphapanyetsanong tse nang le poello e totobetseng kapa tse se nang yona. Phapanyetsano e nang le poello e totobetseng ke phapanyetsano eo ho yona setheo se amohelang matlotlo kapa ditshebeletso, kapa dikoloto tsa sona di hlakolwang, mme sona ebe ka ho otloloha se neha setheo se seng boleng bo batlang bo lekana (haholoholo ka mofuta wa dithoto, ditshebeletso kapa tshebediso ya matlotlo). Mehlala ya

diphapanyetsano tse nang le poello e totobetseng e kenyelletsa:

- (a) ho rekwa kapa thekiso ya dithoto kapa ditshebeletso; kapa
- (b) lisi ya thepa, polante le sesebediswa, ka sekgahla sa maraka.

- .07 Ha ho bontshwa phapang pakeng tsa lekeno le nang le poello e totobetseng le le se nang poello e totobetseng, mooko wa phapanyetsano o lokela ho shejwa e le ntlha e bohlokwa bakeng sa hore ho shejwe sebopeho sa yona. Mehlala ya diphapanyetsano tse se nang poello e totobetseng e kenyelletsa lekeno la tshebediso ya matla a phethahetseng (mohlala, lekgetho le tobileng le le sa tobang, dikgafa, le ditefiso), dikerante le dimpho.
- .08 Ho fana ka ditshebeletso haholoholo ho kenya mesebetsi ya setheo eo ho dumellanweng ka yona nakong e rerilweng. Ditshebeletso di ka nehwa nakong e le nngwe kapa dinakong tse fetang e le nngwe. Mehlala ya ditshebeletso tse fuwang ke ditheo tseo bakeng sa tsona lekeno le amohelwang ka phapanyetsano di ka kenyelletsa phumantsho ya bodulo, tsamaiso ya ditshebeletso tsa metsi, tsamaiso ya mebila e lefellowang, le tsamaiso ya ditefo tsa phetiso. Ditumellano tse ding tsa ho fana ka ditshebeletso di amana ka ho otloloha le dikonteraka tsa kaho, mohlala, tsa ditshebeletso tsa batsamaisi ba diporojeke le baakhiteke. Lekenno le hlahang ho dilekane tsena ha le akarelletswe ho Maemo ana empa ho qoqwa ka lona ho latela ditaello tsa dikonteraka tsa kaho jwalo ka ha ho boletswe Maamong a GRAP a Dikonteraka tsa Kaho (Construction Contracts).
- .09 Dithoto di kenyelletsa ditho tse hlahisitsweng ke setheo bakeng sa ho rekiswa, tse kang diphatlalatso, le dithoto tse reketsweng ho rekiswa botjha, tse kang thepa kapa naha le thepa e nngwe e tshwaretsweng ho rekiswa botjha.
- .10 Tshebediso ya ba bang ya matlotlo a setheo e tlisa lekeno ka sebopeho sa:
 - (a) tswala - ditefiso tsa tshebediso ya kheshe kapa dikakhese kapa ditjhelete tse lokelang ho lefuwa setheo;
 - (b) ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo - ditefiso bakeng sa tshebediso ya nako e telele ya matlotlo a setheo, mohlala, dipeitente, matshwao a kgethollang kgwebo, ditokelo tsa ho kopitsa le dinolo tsa khomphutha; le
 - (c) phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo - ditefo tsa masalla ho beng ho ya ka karolo ya thepa ya mong ya karolo e itseng ya thuso ya motheo.
- .11 Maemo ana ha a bue ka lekeno le hlahang ho:
 - (a) ditumellano tsa dilisi (bona Maemo a GRAP a Dilisi (Leases));
 - (b) phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo tse hlahang ho matsete a tlalehwang tlasa motheo wa ekwiti (bona Maemo a GRAP a Matsete ho Balekane (Investments in Associates));
 - (c) dikonteraka tsa inshorentshe tse kahara kakaretso ya Maemo a Matjhaba a Ditlaleho tsa Ditjhelete (IFRS) a Dikonteraka tsa Inshorentshe;
 - (d) diphetoho tsa boleng bo kgotsofatsang ba matlotlo a tjhelete le dikoloto tsa

- tjhelete kapa thekiso ya (ts)ona (bona Maemo a GRAP a Ditho tsa Tjhelete);
- (e) diphetoho tsa boleng ba matlotlo a mang a jwale,
 - (f) ba kananelo e qalang le ba diphetoho tsa boleng bo kgotsofatsang ba matlotlo a phelang a amanang le mesebetsi ya tsa temo (bona Maemo a GRAP a Tsa Bolemi (Agriculture));
 - (g) ba kananelo e qalang le ba diphetoho tsa boleng bo kgotsofatsang ba matlotlo a phelang a amanang le mesebetsi ya tsa temo (bona Maemo a GRAP a Tsa Bolemi (Agriculture));
 - (h) kananelo ya pele ya tlhahiso ya tsa temo (bona Maemo a GRAP a Tsa Temo); le
 - (i) ho rafuwa ha manya a diminerae.

Ditlhaloso

.12 Mareo a latelang a sebediswa Maamong ana ka meelelo e boletsweng:

Diphapanyetsano tse nang le poello e totobetseng ke diphapanyetsano tseo ho tsona setheo se itseng se amohelang matlotlo kapa ditshebeletso, kapa dikoloto tsa sona di hlakolwang, mme sona ebe ka ho otloloha se neha setheo se seng boleng bo batlang bo lekana (haholoholo ka mofuta wa tjhelete, dithoto, ditshebeletso, kapa tshebediso ya matlotlo).

Boleng bo kgotsofatsang ke bokalo bo ka fuwang bakeng sa letlotlo, kapa bakeng sa ho lefa sekoloto, pakeng tsa ditho tse nang le tsebo, tse thahasellang phapanyetsanong ya ditho tse ikemetseng.

Diphapanyetsano tse se nang poello e totobetseng ke diphapanyetsano tseo e seng tse nang le poello e totobetseng. Phapanyetsanong e se nang poello e totobetseng, setheo se ka amohela boleng ho tswa ho setheo se seng ntle le ho nehelana ka ho otloloha ka boleng bo kang bo a lekana phapanyetsanong, kapa se ka neha setheo se seng boleng ntle le ho amohela ka ho otloloha boleng bo kang bo a lekana ho tswa ho setheo seo se seng.

Lekeno ke tjhelete yohle e kenang ya menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng nakong ya tlaleho ha tjhelete eo e kenang e tlisa keketso ya matlotlo a nete, ao e seng dikeketso tse amang diphehiso tse tswang ho beng.

Mareo a hlalositsweng Maamong a mang a GRAP a sebediswa Maamong ana ka meelelo e tshwanang le e neuweng Maamong ao a mang.

Lekeno

- .13 Lekeno le kenyelletsa feela phallo e kenang ya menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e amohetsweng le e ka amohelwang ke setheo ka bosona. Bokalo bo kolekilweng ke moemedi wa setheo kapa lebitsong la ditho tse ding tsa boraro, mohlala, ha ba posong ba koleka ditefo tsa mehala le motlakase lebitsong la motlakase lebitsong la ditheo tse fanang ka ditshebeletso tse jwalo, ha se menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e phallelang

ho setheo mme hape sephetho sa tsona ha se dikeketso tsa matlotlo kapa diphokotso tsa mekitlane. Ka hoo, ha di kenyelletswe ho lekeno. Ka yona tsela eo, kamanong ya boemedi, lekeno lohle la menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e kenyelletsa bokalo bo bokelleditsweng lebitsong la hlooho le le sa felletseng ka dikeketse tsa matlotlo a nete bakeng sa setheo. Bokalo bo bokelleditsweng lebitsong la mong'a matlotlo ha se lekeno. Empa, lekeno ke bokalo ba khomishene le ha e ka ba efe e amohetsweng kapa e ka amohelwang bakeng sa ho bokellwa kapa ho sebedisana le phallo yohle e kenang.

- .14 Ho kena ha tjhelete, haholoholo dikadimo, ha di phethahatse tlhaloso ya lekeno hobane di tliša phetoho e tshwanang ya matlotlo le mekitlane mme ha di na sekgahla ho matlotlo a nete. Dikadimo tsa motheo tse kenang di iswa ka ho otlotloha ho dipehelo tsa tjhelete mme di eketswa ho dibalantshe tsa matlotlo le dikoloto.

Tekanyo ya lekeno

.15 *Lekeno le tla lekanngwa ka boleng bo kgotsofatsang ba tshepiso e amohetsweng kapa e fumanehang.*

- .16 Bokalo ba lekeno le tswang ho phapanyetsano bo atisa ho laelwa ke tumellano pakeng tsa setheo le moreki kapa mosebedisi wa letloto kapa tshebeletso. Bo lekanngwa ka boleng bo kgotsofatsang ba tshepiso e fumanwang kapa e fumanehang ho shejwa bokalo ba ditheolelo le ha e ka ba dife tsa kgwebo le mothamo wa dipusetso tse dumelletsweng ke setheo.

- .17 Maamong a mangata, tshepiso ke ya sebopelo sa tjhelete kapa sekatihelete mme bokalo ba lekeno ke bokalo ba tjhelete kapa sekakheshe se fumanwang kapa se ka fumanwang. Empa, ha phallo e kenang ya tjhelete kapa dikakheshe e tjetjhiswa, boleng bo kgotsofatsang ba tshepiso bo ka ba ka tlase ho bokalo bo rehuwang ba tjhelete e amohetsweng kapa e ka amohelwang. Mohlala, setheo se ka nehelana ka kherediti e sa lefelloweng tswala ho moreki kapa se amohele lengolwana la seamohelwang le nang le sekgahla sa tswala se ka tlase ho maraka ho tswa ho moreki e le tshepiso ya thekiso ya dithoto. Ha tlhophiso bonneteng e le phapanyetsano ya thuso ya tjhelete, boleng bo kgotsofatsang ba tshepiso bo fumanwa ka ho fana ka theolelo ho lekeno lohle la nako e tlang ka ho sebedisa sekgahla sa tswala se sa hlakiswa. Sekgahla sa tswala se sa hlakiswa ke se fumanehang ka ho hlaka pakeng tsa:

- (a) sekgahla sa jwale sa sesebediswa se tshwanang sa monei ya nang le boemo bo tshwanang ba kherediti; kapa
- (b) sekgahla sa tswala se theolang bokalo bo rehuwang ba sesebediswa ho isa ho theko ya dithekiso tsa jwale tsa thepa kapa ditshebeletso.

Phapang pakeng tsa boleng bo kgotsofatsang le bokalo bo rehuwang ba tshepiso e ananetsweng ka hore ke lekeno ho latela ditemana tsa .34 le .35 le hape ho latela Maemo a GRAP a Ditho tsa Tjhelete.

- .18 Ha dithoto kapa ditshebeletso di tjhentjhana le thepa kapa ditshebeletso tsa mofuta kapa boleng bo tshwanang, phapanyetsano ena ha e nkuwe e le

phapanyetsano e hlahisang lekeno. Sena se atisa ho etsahala ka thepa e kang oli kapa lebesa ha bafepedi ba tjhentjhana direkiswa dibakeng tse fapaneng ho sebeletsa kopo ka nako e nepahetseng sebakeng se boletsweng. Ha dithoto di rekiswa kapa ditshebeletso di nehwa bakeng sa dithoto kapa ditshebeletso tse sa tshwaneng, phapanyetsano e nkuwa e le e hlahisang lekeno. Lekenno le lekanngwa ka boleng bo kgotsofatsang ba thepa kapa ditshebeletso tse fumanweng, mme le fetolwa ka bokalo ba kheshe kapa sekakheshe le ha e ka ba sefe se fetisitsweng. Ha boleng bo kgotsofatsang ba dithoto kapa ditshebeletso bo sa kgone ho lekanngwa ka tshepo, lekenno le lekanngwa ka boleng bo kgotsofatsang ba dithoto kapa ditshebeletso tse tetsweng, bo fetolwa ka bokalo ba kheshe kapa sekakheshe le ha e ka ba sefe se fetisitsweng.

Ho kgona ho kgetholla phapanyetsano

- .19 Ho ananela ditekanyetso Maemong ana di atisa ho sebediswa ka ho arohana phapanyetsanong ka nngwe. Le ha ho le jwalo, maemong a mang, ho a hlokeha ho sebedisa ditekanyetso tsa kananelo ho dikarolo tse tsejwang ka ho arohana tsa phapanyetsano e le nngwe hore ho tle ho bonahale moko wa phapanyetsano. Mohlala, ha theko ya sehlahiswa e kenyelletsa bokalo bo ka tsejwang bakeng sa ditshebeletso tsa hamorao, bokalo boo bo a tihetjhiswa mme bo ananelwa e le lekenno nakong eo tshebeletso e nehwang ka yona. Ka ho le leng, ditekanyetso tsa kananelo di sebediswa mmoho ho diphapanyetsano tse pedi kapa ho feta ha di hokahantswe ka tsela e etsang hore sekgahla se se utlwisiswe ntle le ho bapisa le lethathama la diphapanyetsano tsohle. Mohlala, setheo se ka rekisa thepa mme, ka yona nako eo, sa kenela ditumellano tse fapaneng tsa ho reka thepa eo botjha ka nako e tlang, e leng se hanyetsang sekgahla se boima sa phapanyetsano; maemong a jwale, diphapanyetsano tse pedi di sejetswa mmoho.

Ho fana ka ditshebeletso

- .20 *Ha sephetho sa phapanyetsano e kenyang ho fana ka ditshebeletso se ka lekanngwa ka tshepo, lekenno le amanngwang le phapanyetsano le tla ananelwa ka ho bapisa le mohato wa ho phethwa ha phapanyetsano ka letsatsi la tlaleho. Sephetho sa phapanyetsano se ka lekanngwa ka tshepo ha maemo ohle a phethahaditswe:*

- (a) *bokalo ba lekenno bo ka lekanngwa ka tshepo;*
- (b) *ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo; mme*
- (c) *mohato wa ho phethwa ha phapanyetsano ka letsatsi la tlaleho o ka lekanngwa ka tshepo; mme*
- (d) *ditjeho tse hlahileng bakeng sa phapanyetsano le ditjeho tsa ho phethahatsa phapanyetsano di ka lekanngwa ka tshepo.*

- .21 Kananelo ya lekenno ka ho bapisa le mohato wa phethahatso wa phapanyetsano e atisa ho bitswa mokgwa wa peresente ya ho phethwa. Tlasa mokgwa ona,

GRAP 9

lekeno le ananelwa dinakong tsa tlaleho tseo ditshebeletso di nehwang ho tsona. Mohlala, setheo se fanang ka ditshebeletso tsa tlhahlobo ya boleng ba thepa e tla ananela lekeno ha ditlhahlobo tsa boleng tsa bomong di ntse di phethwa. Kananelo ya lekeno ka motheo ona e nehelana ka lesedi le molemo ka boholo ba mosebetsi wa tshebeletso nakong e itseng. Maemo a GRAP a Dikonteraka tsa Kaho hape a laela kananelo ya lekeno ka motheo ona. Ditlhoko tsa Maemo ao ka kakaretso di sebediswa ho kananelo ya lekeno le ho ditshenyehelo tse amehang bakeng sa phapanyetsano e kenyang ho fana ka ditshebeletso.

- .22 Lekeno le ananelwa feela ha ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo. Le ha ho le jwalo, ha ho ka ba le qeaqeo ka ho kgona ho bokelletsa bokalo bo seng bo kenyelletsweng ho lekeno, bokalo bo sa kgoneng ho bokelletswa, kapa bokalo boo mabapi le bona ho fumanwa hape ho se ho sa kgonehe, bo ananelwa jwalo ka ditshenyehelo, e seng tokiso ya bokalo ba lekeno bo ileng ba ananelwa qalong.

- .23 Setheo ka kakaretso se kgona ho etsa ditekanyo ka tshepo kamora ho dumellana ka tse latelang le ditho tse ding tsa phapanyetsano:

- (a) ditokelo tsa ka phethahatswang tsa setho ka seng mabapi le tshebeletso e lokelang ho nehelwa le ho fumanwa ke ditho;
- (b) tshepo e tshwanelehileng phapanyetsanong; le
- (c) sebopeho le dipehelo tsa tefo.

Hape ho atisa ho hlokeha hore setheo se be le mokgwa o atlehileng wa ditekanyetso tsa tjhelete tsa ka hare le wa tlaleho. Setheo se hlahloba botjha mme, ha ho hlokeha, se fetola ditekanyo tsa lekeno ha tshebeletso e ntse e nehwa. Tlhokeho ya diphetoho tse jwalo ha se ka nako tsohle e bontshang hore sephetho sa phapanyetsano se ke ke sa lekanngwa ka tshepo.

- .24 Mohato wa ho phetha phapanyetsano o ka laolwa ke mekgwa e fapaneng. Setheo se sebedisa mekgwa e lekanyang ka tshepo tshebeletso e phethahatswang. Ho ya ka sebopeho tsa phapanyetsano, mokgwa o ka kenyelletsa:

- (a) diphuputso tsa mosebetsi o phethilweng;
- (b) ditshebeletso tse phethilweng ho fihlela jwale e le peresente ya ditshebeletso tsohle tse tla phethwa; kapa
- (c) karolo ya ditshenyehelo tse seng di hlahile ho fihla jwale ha ho bapiswa le tekanyo ya ditjeho tsohle tsa phapanyetsano. Ke feela ditjeho tse bontshang ditshebeletso tse phethilweng ho fihla jwale tse kenyelletswang ho ditjeho tse hlahileng ho fihla jwale. Ke feela ditjeho tse bontsha ditshebeletso tse phethilweng kapa tse tla phethwa tse kenyelletswang tekanyong ya ditjeho tsohle tsa phapanyetsano.

Ditefo tse lefuwang ha mosebetsi o ntse o tswella pele le ditefo tse amohetsweng ho tswa ho moreki di atisa ho se bontshe mosebetsi o phethilweng.

- .25 Tlasa mabaka a utlwahalang, ha ditshebeletso di phethwa ke palo ya mesebetsi e sa kgoneng ho lekanngwa nakong e boletsweng, lekeno le ananelwa ka mokgwa wa tekano nakong e boletsweng ntle le ha ho na le bopaki ba hore mokgwa o mong o bontsha mohato wa ho phethwa ha mosebetsi habetetshana. Ha mosebetsi o itseng o le moholwanyane ho feta mesebetsi le ha e ka ba efe e meng, kananelo ya lekeno e a tjetjhiswa ho fihlela mosebetsi o moholwanyane o phethwa.
- .26 *Ha sephetho sa phapanyetsano e kenyang ho fana ka ditshebeletso ho sa kgone ho lekanngwa ka tshepo, lekeno le tla ananelwa feela ho lekana le ditshenyehelo tse ananetsweng tse ka fumanwang hape.***
- .27 Nakong ya mehato e tlang pele ya phapanyetsano, ho atisa ho etsahala hore sephetho sa phapanyetsano se se ke sa lekanngwa ka tshepo. Le ha ho le jwalo, ho ka etsahala hore setheo se kgone ho busetswa ditjeho tsa phapanyetsano tse bileng teng. Ka hoo, lekeno le ananelwa feela ho lekana ditjeho tse bileng teng tseo ho lebelletsweng hore di tla busetswa. Ka ha sephetho sa phapanyetsano se ke ke sa lekanngwa ka tshepo, ha ho masalla a ananelwang.
- .28 Ha sephetho sa phapanyetsano se ke ke sa lekanngwa ka tshepo mme ho sa kgonehe hore ditjeho tse hlahileng di ka busetswa, lekeno ha le ananelwe mme ditjeho tse hlahileng di ananelwa e le ditshenyehelo. Ha ho qeaqea ho neng ho thibela sephetho sa konteraka e lekantsweng ka tshepo ho se ho le siyo, lekeno le ananelwa ho latela temana ya .20 e seng ho latela temana ya .26.

Thekiso ya thepa

- .29 *Lekeno la thekiso ya thepa le tla ananelwa ha dipehelo tsohle di phethahaditswe:***
- (a) *setheo se fetiseditse ho moreki dikotsi tse kgolo le meputso e meholo ya ho ba mong'a thepa;***
 - (b) *setheo ha se tswele pele ho ba teng mosebetsing wa tsamaiso hoo se ka bonahalang e le mong'a thepa, mme ha se boloke taolo e matla ya thepa e rekiswang;***
 - (c) *bokalo ba lekeno bo ka lekanngwa ka tshepo;***
 - (d) *ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo; mme***
 - (e) *ditjeho tse hlahileng kapa tse tla hlaha mabapi le phapanyetsano di ka lekanngwa ka tshepo.***
- .30 Tekolo ya hore ke neng moo setheo se tla beng se fetiseditse dikotsi tse kgolo le meputso e meholo ya ho ba mong'a thepa ho moreki, e batla tlhahlobo ya maemo a phapanyetsano. Maemong a mangata, phetiso ya dikotsi le meputso ya ho ba mong'a thepa e tsamaisana le phetiso ya ditokelo tsa molao kapa ho fetisetswa ha letlotlo ho moreki. Sena ke se etsahalang dithekisong tse ngata.

GRAP 9

Le ha ho le jwalo, maamong a mang, phetiso ya dikotsi le meputso ya ho ba mong'a thepa ho etsahla nakong e fapaneng le ya phetiso ya ditokelo tsa molao kapa ho fetisetswa ha letlotlo ho moreki.

- .31 Haeba setheo se boloka dikotsi tse kgolo tsa ho ba mong'a thepa, phapanyetsano ha se thekiso mme lekeno ha le ananelwe. Setheo se ka boloka kotsi e kgolo ya ho ba mong'a thepa ka ditsela tse mmalwa. Mehlala ya maemo ao ho ona setheo se ka bolokang dikotsi le meputso e meholo ya ho ba mong'a thepa ke:
- (a) ha setheo se boloka tlamo bakeng sa mosebetsi o sa kgotsofatseng o sa akaretsweng ke diphumantsho tse tlwaelehileng tsa tshepiso;
 - (b) ha kamohelo ya lekeno le tswang ho thekiso e itseng e itshetlehile ho ha moreki a fumana lekeno la thekiso ya hae ya thepa (mohlala, ha mosebetsi wa mmuso wa diphatlalatso o phatlalatsa disebediswa tsa thuto dikolong ka mokgwa wa hore thepa e rekwe/rekiswe kapa e kgutliswe);
 - (c) ha thepa e romelwa tlasa dipehelo tsa hore e hlongwe mme ho hlongwa e le karolo e kgolo ya konteraka e so phethwe ke setheo; le
 - (d) le ha moreki a na le tokelo ya ho ikgula thekisong tlasa mabaka a boletsweng konterakeng ya thekiso mme setheo se se na tiiso ka hore thepa e ka kgutliswa.
- .32 Ha setheo se boloka feela kotsi e nyenyane ya ho ba mong'a thepa, phapanyetsano ke thekiso mme lekeno le a ananelwa. Mohlala, morekisi a ka boloka ditokelo tsa molao ho thepa ka lebaka feela la ho sireletsa ho kgona ho fumana tjhelete e lokelang ho lefuwa. Maamong a jwalo, ha setheo se fetisitse dikotsi le meputso e meholo ya ho ba mong'a thepa, thekisetano ke thekiso mme lekeno le a ananelwa. Mohlala o mong wa setheo se bolokang feela kotsi e nyenyane ya ho ba mong'a thepa e ka ba thekiso ha pusetso ya tjhelete e dumellwa ha moreki a sa kgotsofala. Lekenno maamong a jwalo le ananelwa nakong ya thekiso ha feela morekisi a ka lekanya ka tshepo poello ya nako e tlang le ho bona mokitlane wa poello a tataiswa ke boitsebelo ba nako e fetileng le dintlha tse ding tse loketseng.
- .33 Lekenno le ananelwa feela ha ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo. Maamong a mang, hona ho ka etsahala ho sa kgonehe ho fihlela tshepiso e amohelwa kapa ho fihlela ho qeaqea ho fedile. Mohlala, lekenno le ka itshetleha ho bokgoni ba setheo se seng ho fepela thepa e le karolo ya tumellano, le ha ho na le qeaqeo le ha e ka ba efe ya hore sena se ka etsahala, kananelo e ka diehiswa ho fihlela e etsahala. Ha thepa e fepelwa, ho qeaqea ho a fela mme lekenno le a ananelwa. Le ha ho le jwalo, ha ho ka ba le qeaqeo ka ho kgona ho bokelletsa bokalo bo seng bo kenyelleditswe ho lekenno, bokalo bo sa kgoneng ho bokelletswa, kapa bokalo boo mabapi le bona ho fumanwa hape ho se ho sa kgonehe, bo ananelwa jwalo ka ditshenyehelo, e seng tokiso ya bokalo ba lekenno bo ileng ba ananelwa qalong.

Tswala, ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo le phaello e

ajwang kapa ditefo tse jwalo

- .34 Leken o le hlahang ho tshebediso ya ba bang ya matlotlo a setheo a hlahisang tswala, ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo le phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo di tla ananelwa ka ho sebedisa ditshwaro tsa tshupatlotlo tse bontshitsweng temaneng ya .35 ha:**
- (a) ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo; mme**
 - (b) bokalo ba lekeno bo ka lekanngwa ka tshepo.**
- .35 Leken o le tla ananelwa ka ho sebedisa ditshwaro tsa tshupatlotlo tse latelang:**
- (a) tswala e tla ananelwa ka ho sebedisa mokgwa wa sekgahla sa tswala se sebetsang jwalo ka ha ho bontshitswe Maemong a GRAP a Ditho tsa Tjhelete;**
 - (b) ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo di tla ananelwa ka ha di hlahile ho latela boleng ba tumellano e tshwanelehileng; mme**
 - (c) phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo di tla ananelwa ha tokelo ya mong ya ho amohela tefo e tiiswa.**
- .36** Ha tswala e so lefuwe e bokellana pele ho kgapo ya letsete le hlahisang tswala, phumano ya nako e tlang ya tswala e kenngwa dinakong tse pele ho kgapo le kamora kgapo; ke feela karolo ya kamora kgapo e ananelwang e le lekeno. Ha phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo di tlalehwa ho tswa ho masalla a pele ho kgapo, phaello eo e ajwang kapa ditefo tse jwalo di tloswa ho ditshenyehelo tsa thuso ya motheo e fumanweng. Haeba ho le boima ho etsa dikabo tse jwalo ntle le ka mokgwa wa maikutlo feela, phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo di ananelwa e le lekeno ntle le ha di emela ka ho hlaka karolo ya pusetso ya ditshenyehelo tsa thuso ya motheo e fumanweng.
- .37** Ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo, tse kang tsa peteroliyamo, di bokellana ho latela diphelelo tsa tumellano e tshwanelehileng mme di atisa ho ananelwa ka mokgwa oo, ntle le ha ho elwa hloko boleng ba tumellano, ho tshwanelehile le ho feta ho ananela lekeno ka mokgwa o mong wa maano le wa nahanisiso.
- .38** Leken o le ananelwa feela ha ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo. Le ha ho le jwalo, ha ho ka ba le qeaqeo ka ho kgona ho bokelletsa bokalo bo seng bo kenyelletsweng ho lekeno, bokalo bo sa kgoneng ho bokelletswa, kapa bokalo boo mabapi le bona ho fumanwa hape ho se ho sa kgonehe, bo ananelwa jwalo ka ditshenyehelo, e seng tokiso ya bokalo ba lekeno bo ileng ba ananelwa qalong.

Tsebahatso

.39 Setheo se tla tsebahatsa:

- (a) dipholisi tsa tshupatlotlo tse amohetsweng bakeng sa kananelo ya lekeno ho kenyelletswa mekgwa e amohetsweng ya ho fumana mohato wa ho phethwa ha phapanyetsano e amanang le ho phaellwa ha ditshebeletso;**
- (b) bokalo ba mokgahlelo ka mong wa lekeno o ananelwang nakong ho kenyelletswa le lekeno le tswang ho:**
 - (i) ho phaellwa ha ditshebeletso;**
 - (ii) thekiso ya dithoto;**
 - (iii) tswala;**
 - (iv) ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo; le**
 - (v) phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo; le**
- (c) bokalo ba lekeno le hlahang ho thekisetso ya thepa kapa ditshebeletso tse kenyelletsweng mokgahlelong ka mong o moholo wa lekeno.**

.40 Tataiso ya tshenolo ya le ha e ka ba afe matlotlo a sa tiiswang le mekitlane e sa tiiswang e ka fumanwa ho Maemo a GRAP a tse amang tlhophisobotjha e fumanwa ho Maemo a GRAP a Diphumantsho, Mekitlane e sa Tiiswang le Matlotlo a sa Tiiswang (Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets). Matlotlo a sa tiiswang le mekitlane e sa tiiswang e ka hlaha ho diphapanyetsano tse kang ditshenyehelo tsa tshepiso, ditleleime, dikotlo kapa ditahlehelo tse ka bang teng.

Diphumantsho tsa nakwana

Kamohelo ya mantlha ya Maemo a GRAP

.41 Diphumantsho tsa nakwana tse tla sebediswa ke ditheo ha ho amohelwa la mantlha Maemo ana di laetswe (di)taelong. Diphumantsho tsa Maemo ana di lokela ho balwa hammoho le e nngwe le e nngwe ya ditaello tse tshwanelehileng.

Ditokiso tsa Maemo a GRAP

.42 Ditemana tsa .11 le .13 di ile tsa lokiswa ke Dintlafatso ho Maemo a GRAP a phatlaladitsweng ka la 1 Mmesa 2012. Setheo se tla sebedisa ditokiso tsena ka ho kgutlela morao, ho latela Maemo a GRAP a Dipholisi tsa Tshupatlotlo, Diphetofo tsa Ditekanyo tsa Tshupatlotlo le Diphoso.

Letsatsi le qalang

Kamohelo ya mantlha ya Maemo a GRAP

- .43** *Setheo se tla tshwanela ho phethahatsa Maemo a GRAP bakeng sa dipehelo tsa tjhelete tsa selemo tse akaretsang dinako tse qalang ka, kapa kamora, letsatsi le tla behwa ke Letona la tsa Ditjhelete molawaneng o tla phatlalatswa ho latela karolo ya 91(1)(b) ya Molao wa Taolo ya Tjhelete ya Setjhaba, Molao wa 1 wa 1999 (Public Finance Management Act, Act No. 1 of 1999), jwalo ka ha o lokisitswe.*

Ditheo tse seng di sebedisa Maemo a GRAP

- .44** *Setheo se tla tshwanela ho phethahatsa ditokiso tsa Maemo ana a GRAP bakeng sa dipehelo tsa tjhelete tsa selemo tse akaretsang dinako tse qalang ka 1 Mmesa 2013 kapa kamora letsatsi leo. Phethahatso e potlakiswang e a kgothaletswa. Haeba setheo se sebedisa Maemo ana bakeng sa nako e qalang pele ho 1 Mmesa 2013, se tla tsebahatsa ntlha eo.*

Kgulo ya kananelo ya Maemo a GRAP a Lekenno la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng (2006)

- .45** *Maemo ana a nka boemo bo fetang ba Maemo a GRAP a Lekenno la Dithekisetsano tse nang le Poello e Totobetseng, a phatlaladitsweng ka 2006.*

Sehlomathiso

Sehlomathiso ke sa ho hlalosa feela mme ha se karolo ya Maemo. Morero wa sehlomathiso ke ho bontsha tshebediso ya Maemo ho thusa ka tlhakisetsa ya moelelo maemong a mmalwa. Mehlala e tobisa ho dintlha tse itseng tsa phapanyetsano mme ha se puisano e phethahetseng ya dintlha tsohle tse tshwanelehileng tse ka bang le tshusumetso ho kananelo ya lekeno. Mehlala ka kakaretso e nka hore bokalo ba lekeno bo ka lekanngwa ka tshepo, ho ka etsahala hore menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e phallele ho setheo mme ditjeho tse bileng teng kapa tse ka bang teng di ka lekanngwa ka tshepo. Mehlala ha e nolofatse kapa ha e hlakole Maemo.

Ditheo di fumana lekeno ho diphapanyetsano tse nang le poello e totobetseng kapa tse se nang yona. Maemo ana a sebetsana feela le lekeno le tswang ho diphapanyetsano tse nang le poello e totobetseng. Lekeno le tswang ho diphapanyetsano tse nang le poello e totobetseng le fumanwa ho:

- (a) thekiso ya thepa kapa kabelo ya ditshebeletso ho ditho tsa boraro;*
- (b) thekiso ya thepa kapa kabelo ya ditshebeletso ho ditheo tse ding; le*
- (c) tshebediso ya ba bang ya matlotlo a setheo a hlahisang tswala, ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo, phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo.*

Tshebediso ya ditekanyetso tsa kananelo ho diphapanyetsano tse itseng e ka angwa ke:

- (a) melao e tshwanelehileng, e laolang nako eo ho yona setheo se fetisang dikotsi le menyetla e meholo ya ho ba mong'a thepa. Ka lebaka leo, mehlala karolong ena ya sehlomathiso e hloka ho balwa ka kutlwisiso ya melao eo; mme*
- (b) sebopeho sa dikamano (tse sekonteraka kapa tse ding) pakeng tsa setheo se lefang le setheo se amohelang lekeno (ke hore, ditheo tse ka utlwanang ka dintlha tse itseng nakong e itseng eo ka yona setheo se amohelang se ka ananelang lekeno).*

Ho fana ka ditshebeletso

A1. Tsamaiso ya sekolo

Lekeno le tswang ho ditefo tsa ho palama tse lefiswang baeti bakeng sa phumants'ho ya tsamaiso ya sekolo e ananelwa ha tsamaiso e nehwa.

A2. Tsamaiso ya mebila e lefellowang

Lekeno le tswang ho botsamaisi ba mebila e lefellowang le ananelwa ha le ntse le amohelwa.

A3. Botsamaisi ba dibaka, matlotlo le ditshebeletso

Lekeno le tswang ho botsamaisi ba dibaka, matlotlo kapa ditshebeletso le ananelwa nakong ya konteraka ha ditshebeletso tsa tsamaiso di ntse di nehwa.

A4. Mahlale le diphuputso tsa thekenoloji

Lekeno le fumanweng ho bareki e le la dikonteraka bakeng sa diphuputso tse entsweng tsa mahlale le thekenoloji le a ananelwa ka papiso le hore na ho phethwa ha diporojeke ka bomong ho fihlile mohatong ofe.

A5. Ditefo tsa ho hlongwa

Ditefo tsa ho hlongwa di ananelwa e le lekeno ka tshupo ya mohato wa ho phethwa ha ho hlongwa, ntle le ha di ba teng ka lebaka la thekiso ya sehlahiswa, e leng moo di ka ananelwang ha dihlahiswa tseo di rekiswa.

A6. Ditefo tsa ho ntjhafatsa tse kenyelleditsweng ho theko ya sehlahiswa

Ha tjehele eo sehlahiswa se rekwang ka yona e kenyelletsa bokalo bo ka tsejwang bakeng sa ditshebeletso tsa ntjhafatso nakong e tlang (mohlala, tshehetso ya kamora thekiso le ntjhafatso ya sehlahiswa thekising ya dinolo), bokalo boo bo a tjetjhiswa mme bo ananelwa e le lekeno nakong eo tshebeletso e fuwang ka yona. Bokalo bo tjetjhisitsweng ke boo bo tla akaretsang ditjeho tse lebelletsweng tsa ditshebeletso tlasa tumellano, hammoho le poello e kgotsofatsang ho ditshebeletso tseo.

A7. Dikhomishene tsa boemedi ba inshorentshe

Dikhomishene tse fumanwang kapa tse ka fumanwang tsa boemedi ba inshorentshe, tse sa hlokeneng hore moemedi a fane ka ditshebeletso tse ding, di ananelwa e le lekeno ke moemedi ka letsatsi le tiisitsweng e le le qalang kapa la ntjhafatso ya dipholisi tse amehang. Le ha ho le jwalo, ha ho ka etsahala hore moemedi o tla laelwa ho fana ka ditshebeletso tse ding nakong ya ho ba tshebetsong ya pholisi, khomishene, kapa karolo ya yona, e a tjetjhiswa le ho ananelwa e le lekeno nakong eo ho yona pholisi e leng tshebetsong.

A8. Ditefo tsa ditshebeletso tsa tjehele

Kananelo ya lekeno la ditefo tsa ditshebeletso tsa tjehele e laolwa ke morero oo ditefo di lekolelwang ona le motheo wa tshupatlotlo bakeng sa setho sa tjehele le ha e le sefe. Tlhaloso ya ditefo bakeng sa ditshebeletso tsa tjehele ho ka etsahala e sa bontshe sebopeho le boleng ba tshebeletso e nehwang. Ka lebaka leo, ho a hlokeha ho bontsha phapang pakeng tsa ditefo tseo e leng karolo e kenelletsweng ya kuno ya nnete ya setho sa tjehele, ditefo tse fumanwang ha ditshebeletso di ntse di nehwa, le ditefo tse fumanwang ha mosebetsi o moholo o phethwa.

(a) *Ditefo tseo e leng karolo e kenelletsweng ya sekgahla sa tswala sa nnete sa setho sa tjehele.*

Ditefo tse jwalo ka kakaretso di atisa ho tshwarwa jwalo ka tokiso ya sekgahla sa tswala se sebetsang. Le ha ho le jwalo, ha setho sa tjehele se lekanngwa ka boleng bo kgotsofatsang mme phetoho ya boleng bo kgotsofatsang e ananelwa ho phaello kapa kgaello, ditefo di ananelwa e le lekeno ha sesebediswa se ananelwa lekgetlo la pele.

(i) *Ditefo tsa ho qala mosebetsi tse amohetsweng ke setheo tse tobaneng le tlhahiso kapa kgapo ya letlotlo la tjehele leo e seng leo*

GRAP 9

ho lona diphetoho tsa boleng bo kgotsofatsang di ananelwang ho phaello kapa kgaello.

Ditefo tse jwalo di ka kenyelletsa moputso bakeng sa mesebetsi e kang ho tlhahlobo ya boemo ba tjelele ba moadingwa, tlhahlobo le ho rekotwa ha ditshepiso, ditiiso le ditlhophiso tse ding tsa tshireletso, ho rerisana ka dipehelo le maemo a setho seo, ho hlophisetsa le ho tsamaisa ditokomane le hona ho phetha thekisetso. Ditefo tsena ke karolo e kenelletseng ya ho hlahisa tshebedisano le setho sa tjelele se hlahang mme, hammoho le ditjeho tsa phapanyetsano tse amehang (jwalo ka ha ho hlalosewa ho Maemo a GRAP a Ditho tsa Tjelele), di a diehiswa le ho ananelwa e le tokiso ho isa ho sekgahla sa tswala se sebetsang.

- (ii) *Ditefo tsa tshepiso tse fumanwang ke setheo hore se qale ka tshebetso ya kadimo*

Ho ka etsahala hore e be setheo se ka kenela tlhophiso e boletsweng ya kadimo (tshepiso ya kadimo). Tefo ya tshepiso e fumanwang e nkwa e le moputso bakeng sa tshebedisano e tswellang ka phumano ya setho sa tjelele mme, hammoho le ditjeho tsa phapanyetsano tse amehang (jwalo ka ha ho hlalosewa ho Maemo a GRAP a Ditho tsa Tjelele), e a tjetjhiswa mme e ananelwa ka hore ke tokiso ya sekgahla sa tswala se sebetsang. Haeba tshepiso e fellwa ke nako ntle le hore setheo se fane ka kadimo, tefo e ananelwa jwalo ka lekeno ha nako e fela.

- (iii) *Ditefo tsa ho qala tshebetso tse fumanwang ha ho nehwa mekitlane ya tjelele e lekanngwang ka theko e fokoditsweng boleng butle*

Ditefo tsena ke karolo e kenelletseng ya ho hlahisa tshebedisano ka mokitlane wa tjelele. Ha mokitlane wa tjelele hamorao o lekanngwa ka boleng bo fokoditsweng boleng butle, ditefo tsa ho qala tshebetso tse amohetsweng di a kenyelletswa, mme ditjeho tsa phapanyetsano tse amehang (jwalo ka ha ho hlalosewa ho Maemo a GRAP a Ditho tsa Tjelele) di ba teng, ho bokalo ba nnete ba pele ba sekoloto sa tjelele mme di ananelwa e le tokiso ya sekgahla sa tswala se sebetsang. Setheo se bontsha phapang pakeng tsa ditefo le ditjeho tse leng karolo e kenelletseng ya sekgahla sa tswala se sebetsang bakeng sa mokitlane wa tjelele ho tswa ho ditefo tsa ho qala tshebetso le ditjeho tsa phapanyetsano tse amanang le tokelo ya ho fana ka ditshebeletso, jwalo ka ditshebeletso tsa tsamaiso ya matsete.

- (b) *Ditefo tse fumanwang bakeng sa ditshebeletso di a nehwa*

- (i) *Ditefo tse lefiswang bakeng sa ditshebeletso tsa kadimo*

Ditefo tse lefiswang ke setheo bakeng sa ditshebeletso tsa kadimo di ananelwa jwalo ka lekeno ha ditshebeletso di ntse di nehwa.

(ii) *Ditefo tsa tshepiso ya ho qala tshebetso ya tshepiso ya kadimo*

Haeba ho ka etsahala hore tlhophiso e itseng ya kadimo e tla kenelwa, tefo ya tshepiso e ananelwa e le lekeno ka motheo wa karolo ya nako ha e bapiswa le nako ya tshepiso.

(iii) *Ditefo tsa tsamaiso ya matsete*

Ditefo tse lefiswang bakeng sa tsamaiso ya matsete di ananelwa e le lekeno ha ditshebeletso di ntse di nehwa.

Ditefo tsa keketso tse amanang ka ho otloloha le ho hapa konteraka ya tsamaiso ya kadimo di ananelwa ka hore ke letlotlo haeba di ka bonelwa thoko mme tsa lekanngwa ka tshepo le ha ho ka etsahala hore di tla busetswa. Jwalo ka ho Maemo a GRAP a Ditho tsa Tjhelete, ditjeho tsa keketso ke tse neng di ke ke tsa ba teng ha setheo se ne se sa hap konteraka ya tsamaiso ya matsete. Letlotlo le emela tokelo ya sekonteraka ya setheo ya ho una monyetla bakeng sa ho fana ka ditshebeletso tsa tsamaiso ya matsete, mme le fokotswa boleng butle ha setheo se ananela lekeno tse amehang. Ha setheo se na le photefoliyo ya dikonteraka tsa tsamaiso ya matsete, se ka lekola bokgoni ba tsona ba hore di busetswe ka mokgwa wa photefoliyo.

Ditshebeletso tse ding tsa tjhelete di kenya bobedi ho qala tshebetso ha setho se le seng kapa ho feta se le seng sa tjhelete le phumantsho ya ditshebeletso tsa tsamaiso ya matsete. Mohlala ke konteraka ya nako e telele ya dipoloko tsa kgwedi e hoketsweng ho tsamaiso ya motswako wa matlotlo a nete a mangata. Monehi wa konteraka o bontsha phapang pakeng tsa ditjeho tsa phapanyetsano tse amang qalo ya tshebetso ya setho sa tjhelete le ditjeho tsa ho hapa tokelo ya ho fena ka ditshebeletso tsa tsamaiso ya matsete.

(c) *Ditefo tse fumanwang ha mosebetsi o moholo o phethwa*

Ditefo di ananelwa e le lekeno ha mosebetsi o moholo o phethilwe, jwalo ka ho mehlala e latelang.

(i) *Ditefo tsa bohokahanyi bakeng sa ho hlophisa kadimo pakeng tsa moadingwa le motsetedi*

Tefo e ananelwa e le lekeno ha kadimo e hlophisitswe.

(ii) *Ditefo tsa kopanelo ya ho adima moadingwa*

Tefo ya kopanelo ya ho adima moadingwa e amohetsweng ke setheo se hlophisetsang kadimo mme se sa ipolokele karolo ya kadimo (kapa ho boloka karolo ka sekgahla sa tswala se sebetsang bakeng sa kotsi e tshwanang le ya ditho tse ding) ke moputso bakeng sa tshebeletso ya kopanelo ya ho adima moadingwa. Tefo e jwalo e ananelwa jwalo ka lekeno ha kopanelo ya ho adima moadingwa e phethilwe.

A9. Ditefo tsa ho kena

Lekeno la dipapadi tsa bonono, mekete le diketsahalo tse ding tse ikgethang le ananelwa ha ketsahalo e etsahala. Ha boingodiso bakeng sa diketsahalo tse mmalwa bo rekisitswe, tefo e abelwa ketsahalo ka nngwe ka motheo o bontshang ka moo ditshebeletso di nehwang ketsahalong ka nngwe.

A10. Ditefo tsa ho rutwa

Lekeno le ananelwa nakong ya ho rutwa

A11. Ditefo tsa ho qala, ho kena le tsa ho ba setho

Ditefo tsa kananelo di laolwa ke sebopeho sa ditshebeletso tse fuweng. Haeba tefo e dumella feela ho ba setho, mme tsohle ditshebeletso le dihlahiswa tse ding di lefella ka thoko, kapa haeba ho na le boingodiso bo ka thoko ba selemo, tefo e ananelwa e le lekeno ha ho se na ho qeqea ho hoholo mabapi le ho busetswa ha tefo ya boingodiso. Haeba tefo e neha setho tumello ya ditshebeletso kapa diphatlalatso tse tla nehwa nakong ya ho ba setho kapa ya ho reka thepa kapa ditshebeletso ka theko e tlaasana ho e lefisiwang bao e seng ditho, e ananelwa ka motheo o bontshang nako, sebopeho le boleng ba menyetla e fuweng.

A12. Ditefo tse tswang ho ntshetsopele ya dinolo tse tobang bareki

Ditefo tse tswang ho ntshetsopele ya dinolo tse tobang bareki di ananelwa jwalo ka lekeno ka papiso le boemo ba ho phethwa ha ntshetsopele, ho kenyelletswa ho phethwa ha mesebetsi e nehwang bakeng sa tshebeletso ya tshehetso ya kamora thekiso.

A13. Ditefiso tsa ditshebeletso

Ho atisa ho ba le mefuta e mmedi ya ditefiso tsa ditshebeletso: ditefiso tse sa fetoheng tsa ditshebeletso le ditefiso tse lefuwang ha ditshebeletso di sebediswa. Ditefiso tse sa fetoheng tsa ditshebeletso di amana le ho lefisa bokalo bo sa fetoheng bakeng sa ho fana ka ditshebeletso, ho sa natswe hore tshebediso ke e kae (mohlala, tefiso ya motheo e lefisiwang bakeng sa ho tsamaisa dithole tsa lapeng). Ditefiso tsa ditshebeletso tse laolwang ke tshebediso di laolwa ke tshebediso ya bareki/basebedisi (mohlala, tshebediso ya metsi)

Ditefo tse sa fetoheng tsa ditshebeletso le ditefiso tsa ditshebeletso tse laolwang ke tshebediso di lokela ho ananelwa ha:

- (a) ho ka etsahala hore ebe menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tsamaisanang le phapanyetsano e tla ya ho setheo; mme
- (b) bokalo ba lekeno bo ka lekanngwa ka tshepo.

Hangata ditefiso tsa ditshebeletso tse laolwang ke tshebediso tse fumanwang ke bomasepala di laolwa ke dipalo tsa dimitara. Moo dipalo tsa dimitara di nkwang kgafetsa, lekeno le ka lekanngwa ka tshepo. Empa, ho tlwaelehile hore ditheo di nke dipalo tsa dimitara hang ka kotara kapa ka tlase ho moo. Bareki ba fuwa manane a tefiso ho ya ka ditekanyo tsa tshebediso moo dipalo tsa dimitara di sa nkwang nakong ya tefiso. Manane ana a tefiso ke ditekanyo tse molemo mme di nolofatsa tekanyo e tshepehang ya lekeno. Molemong wa bohle, direkoto tsa ka

GRAP 9

hare di lokela ho bolokwa ho etsetsa hore tshebediso e nepahetseng e bapiswe le tekanyo ya tshebediso ho fana ka tiiso e eketsehileng ya hore diphetolo tse kgolo ha di hlokehe ho fetolwe ditekanyo tse feteletseng. Ho lokela ho etswe tshupiso ho Maemo a GRAP a Dipholisi tsa Tshupatlotlo, Diphetoho tsa Ditekanyo tsa Tshupatlotlo le Diphoso bakeng sa tataiso ya tshwaro ya tshupatlotlo ya diphetoho tsa ditekanyo tsa tshupatlotlo.

Thekiso ya thepa

A14. Dithekiso tsa “amohela tefo, tshwara thepa”, tseo ho tsona phetiso ya thepa e diehiswang ka molemong wa kopo ya moreki, mme moreki a fumana tokelo ya ho ba mong'a thepa le ho amohela ho lefa

Lekeno le ananelwa ha moreki a amohela ditokelo tsa thepa, ha feela:

- (a) Ho kgoneha hore phetiso ya thepa e tla etswa;
- (b) Thepa e tshwerwe, e bonwe mme e emetse ho fetisetwa ho moreki nakong eo thekiso e ananelwang;
- (c) Moreki o ananela ka ho totobetseng ditaelo tsa phetiso e diehisitsweng; mme
- (d) Dipehelo tsa tefo tse tlwaelehileng di a latelwa.

Lekeno ha le ananelwe ha ho se na maikemisetso a ho hapa kapa ho hlahisa thepa ka nako hore e tle e fetiswe.

A15. Thepa e tsamaiswa tlasa maemo

(a) Ho hlongwa le tlhahlobo

Lekeno ka tlwaelo le ananelwa ha moreki a amohela phetiso, mme ho hlongwa le tlhahlobo di phethilwe. Le ha ho le jwalo, lekeno le ananelwa hanghang ha moreki a amohela phetiso ya thepa ha:

- (i) Tshebetso ya ho hlongwa e le bonolo, kapa
- (ii) Tlhahlobo e etswa feela bakeng sa ho tiisa qetellong ditheko tsa konteraka.

(b) Kananelong ha moreki a se a rerisane ka tokelo e lekanyeditsweng ya ho kgutlisa thepa

haeba ho na le pelaelo ka hore thepa e ka nna ya kgutliswa, lekeno le ananelwa ha moreki a amohetse tsamaiso ya thepa ka tshwanelo kapa thepa e tsamaisitswe mme nako ya ho hana thepa e se e fetile.

(c) Dithekiso tsa tsamaiso ka tshepiso, tseo ho tsona moamohedi (moreki) a tshepising ho rekisa thoto molemong wa moromelli (morekisi)

Lekeno le ananelwa ke morekisi ha thepa e rekiswa ke moamohedi ho setho sa boraro.

(d) *Dithekiso tsa lefa ha thepa e fihla*

Lekeno le ananelwa ha tsamaiso e etswa mme tjhelete e fumanwa ke morekisi kapa moemedi.

A16. Dithekiso tsa lefa-o-siye tseo tlasa tsona thoto e tsamaiswang feela ha moreki a lefile tefo ya ho qetela sehlotskwaneng sa ditolomente

Lekeno la dithekiso tse jwalo le ananelwa ha thepa e tsamaisitswe. Empa, ha boitsebelo bo bontsha hore boholo ba dithekiso tse jwalo di a phethahatswa, lekeno le ka ananelwa ha dipositi e kgotsofatsang e fumanwa ha feela thoto e le haufi, e bonwe mme e emetse ho tsamaiswa ho iswa ho moreki.

A17. Dikopo tsa thepa ha tefo (kapa karolo ya tefo) e fumanwa pele ho tsamaiso ya thepa bakeng sa thoto e seng karolo ya direkisiwang, mohlala, thepa e sa tla hlahiswa kapa e tla tsamaiswa ho ya ho moreki ka ho otloloha e tswa ho setho sa boraro

Lekeno le ananelwa ha thepa e tsamaiswa ho ya ho moreki.

A18. Ditumellano tsa thekiso le thekobotjha (tseo e seng dithekisetsano tsa ho tjhentjhana) tseo tlasa tsona morekisi a dumelang ka yona nako eo ho reka letlotlo lona leo nakong e tlang, kapa ha morekisi a na le tumellano ya ho reka letlotlo hore a le reke botjha, kapa ha moreki a na le tumello ya ho rekisa le ya ho laela hore letlotlo le rekwe botjha, ke moreki wa thepa.

Dipehelo tsa tumellano di hloka ho sekasekwa ho tiisa hore na, bonneteng, morekisi o fetiseditse dikotsi le menyetla ya ho ba mong'a thoto ho moreki mme ka hoo lekeno le a ananelwa. Ha morekisi a bolokile dikotsi le menyetla ya ho ba mong'a thoto, le hoja ditokelo tsa molao di fetisitswe, thekisetsano ke tlhophiso ya thuso ya tjehelete mme ha e tswale lekeno.

A19. Dithekiso ho ditho tse bohareng, tse kang baabi, barekisi kapa tse ding tse rekisiwang botjha

Lekeno le tswang ho dithekiso tse jwalo le atisa ho ananelwa ha dikotsi le meputso ya ho ba mong'a matlotlo e fetile. Empa, ha moreki, bonneteng, a sebetswa jwalo ka moemedi, thekiso e tshwarwa jwalo ka thekiso ya tsamaiso ka tshepiso.

A20. Boingodiso ho diphatlatso le dintho tse jwalo

Ha dintho tse keneng di le tsa boleng bo tshwanang nakong ka nngwe, lekeno le ananelwa ka motheo wa tekano nakong eo ho yona dintho di tsamaiswang. Ha dintho di fapane ka boleng dinakong tse latellanang, lekeno le ananelwa ka motheo wa boleng ba dithekiso tsa dithoto tse tsamaisitsweng papisong le dithekiso tsohle tse lekantsweng tsa thepa yohle e akaretswang ke boingodiso.

A21. Dithekiso ka ditolomente, tseo tlasa tsona tshepiso e lefuwang ka ditolomente

Lekeno le amanngwa le theko ya dithekiso, e sa kenyelletsa tswala, e ananelwa ka letsatsi la thekiso. Theko eo thepa e rekwang ka yona ke boleng ba jwale ba tshepiso, bo lekantswang ka ho theolela ditolomente tsa diamohelwang

ka sekgahla sa tswala se sa hlakiswa. Ntlha ya tswala e ananelwa e le lekeno ha e fumanwa, ka tshebediso ya mokgwa wa sekgahla sa tswala se sebetsang.

A22. Ditefo tse qalang

Tlhophiso ya konteraka e ka laela tefo e qalang e dumellang moreki ho reka dithoto sebakeng sa nako e fuweng. Ha ho qetwa ka hore moreki o lokela ho ananela lekeno le amanngwang le tefo, qeto e lokela ho akaretsa hore na tefo le ditefiso tsa thepa di sebetsa ka ho ikemela. Mohlala e ka ba ditefo tsa masepala tsa kgokelo ya motlakase tse lefisiwang ke moabi mme di phethahatswa ditshebeletsong tsohle tse ntjha tsa mohlakase.

Tefo le ditefiso bakeng sa dithoto hangata hammoho di ka nehelana ka poello ya morekisi konterakeng ka kakaretso. Hona e ka ba nnete, ka mohlala, ha tefo e neha moreki tokelo ya ho reka thepa kapa ditshebeletso ka theko e tlaasana ho eo a neng a tla lokela ho e lefa. Maemong ana, morekisi o lokela ho rekota tefo jwalo ka lekeno ka mokgwa wa maano palohareng ya nako eo ho lebelletsweng hore dithoto di tla nehwa moreki. Pele morekisi a fana ka dithoto, o lokela ho tlaleha mokitlane bakeng sa tefo ha feela sena se sa kenyelletswa lekenong.

Ha ho ka bontshwa hore morekisi ha a sa na ditlamo tse ding ho moreki mabapi le tefo, morekisi o lokela ho rekota tefo jwalo ka lekeno ka letsatsi leo morekisi a tshwanelwang ke yona. Ho sa natswe ho lefuwa ha tefo, hona e ka ba nnete, mohlala, ha moreki a laelwa ho lefella thepa kapa ditshebeletso tse fuweng tlasa tlhophiso ka sekgahla sa jwalo sa kgwebisano.

A23. Karohanyo le kgokahanyo ya ditlhophiso tsa konteraka

Dikarolo di sebetsa ka ho ikemela

Ha ditlhophiso tsa konteraka di na le dikarolo tse fapaneng tse sebetsang ka ho ikemela mme boleng bo kgotsofatsang bo tshepehang bo ka amanngwa le karolo ka nngwe, morekisi o lokela ho ananela diphetoho matlotlong le mekitlaneng ya hae le lekenong le amehang, mabapi le ditokelo tsa hae tsa tshepiso bakeng sa karolo ka nngwe, jwalo ka ha e ka ke tlhophiso ya konteraka ya bomong.

Ha boleng bo kgotsofatsang bo tshepehang bo ka amanngwa feela le karolo/dikarolo tse so phethweng, boleng bo kgotsofatsang ba karolo/dikarolo tse so phethweng bo lokela ho tloswa ho paloyohle ya boleng bo kgotsofatsang ba konteraka ho fumana bokalo ba lekeno le amanngwang le karolo kapa karolo/dikarolo tse phethilweng. Ha boleng bo kgotsofatsang ba tshepo bo sa kgone ho amanngwa le karolo/dikarolo tse sa phethwang, ho tlamehile ho be le kelotlhoko e ikgethang ho netefatsa hore lekeno ha le fetelletswa bakeng sa dikarolo tse phethilweng.

Ha boleng bo kgotsofatsang ba tshepo bo sa kgone ho amanngwa le dikarolo tsa bomong tse phethilweng kapa tse sa phethwang, morekisi o lokela ho ananela diphetoho matlotlong kapa mekitlaneng ya hae le lekenong, bakeng sa dikarolo tseo e le tlhophiso e le nngwe, e kopaneng ya konteraka. Mohlala, moo tlhophiso ya konteraka e nang le dikarolo tse tharo mme boleng bo kgotsofatsang bo tshepehang bo ka amanngwa feela le bobedi ba karolo ya bobedi le ya boraro, e seng le karolo le ha e ka ba efe ka bomong, boleng bo kgotsofatsang bo lokela

ho amanngwa le karolo ya pele. Karolo ya bobedi le ya boraro di tla shejwa mmoho ha ho fumanwa moo diphetoho tsa matlotlo kapa mekitlane ya hae le lekeno, tse amanngwang le dikarolo tseo, di lokelang ho ananelwa ke morekisi.

Dikarolo ha di sebetse ka ho ikemela

Ha tlhophiso ya konteraka e na le dikarolo tse fapaneng tse sa sebetseng ka ho ikemela, morekisi o lokela ho tlaleha mmoho bakeng sa tsona ho bontsha mosebetsi wa morekisi wa ditlamo tsa hae ka kakaretso ha a fumana tokelo ya tshepiso.

Tswala, ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo le phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo

A24. Ditefo tsa laesentshe le ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo

Ditefo le ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo tse lefuwang bakeng sa ho sebedisa matlotlo a setheo (jwalo ka matshwao a kgethollang kgwebo, dipeitente, dinolo, ditokelo tsa mmimo tsa ho kopitsa, dikgatiso tsa pele tsa medumo, le difilimi tsa ditshwantsho tse tsamayang) di atisa ho ananelwa ho latela boleng ba tumellano. Jwalo ka taba e utlwahalang, sena se ka ba ka bokgwa wa tekano nakong ya tshebetso ya tumellano, mohlala, ha monehwa layesentshe a na le tokelo ya ho sebedisa thekenoloji e itseng sebakeng sa nako e iseng.

Kabelo ya ditokelo bakeng sa tefo e sa fetoheng kapa tshepiso e ke keng ya busetswa tlasa konteraka e sa kgoneng ho hlakolwa, e dumellang monehwa layesentshe ho sebedisa ditokelo tseo ka ho lokoloha mme monei wa layesentshe a se na ditlamo tse setseng tseo a tlamehileng ho di phethahatsa, bonneteng, ke thekiso. Mohlala ke tefo ya Layesentshe ya Tsamaiso ya Beng ba Ditekesi, TOOL (Taxi Owner Operating Licence, TOOL) e lefisiwang ke Lefapha la Dipalangwang ho beng ba ditekesi ho etsetsa hore ditshebeletso tsa ditekesi di nehwe mehileng e itseng e boletsweng, e ka ntjhafatswang kamora dilemo tse itseng. Mohlala o mong ke ditefiso tsa ho tshwasa dihlapi tse lefuwang ho Lefapha la Merero ya Tikoloho le Bohahlaudi (Department of Environment Affairs and Tourism) bakeng sa ho fana ka ditokelo tsa kgwebo tsa nako e telele tsa ho tshwasa dihlapi tse nehwang bakeng sa ho nka monyetla wa mehlodi e phelang ya lewatlang ka mokgwa wa toka. Maamong a tjena, lekeno le ananelwa nakong ya thekiso.

Maamong a mang, hore na tefo ya layesentshe kapa ya ho ba mong'a letlotlo e tla amohelwa kapa tjhe ho laolwa ke boteng ba ketsahalo ya kamoso. Maamong a jwalo, lekeno le ananelwa feela ha ho ka etsahala hore tefo ya ho ba mong'a letlotlo e tla amohelwa, e leng seo ka tlwaelo se etsahalang ha ketsahalo e phethehile.

Kananelo le tekanyo

A25. Ho fumana hore na setheo se sebetsa jwalo ka mong'a matlotlo kapa jwalo ka moemedi

GRAP 9

Temana ya .13 e bolela hore 'kamanong ya boemedi, lekeno lohle la menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e kenyelletsa bokalo bo bokelleditsweng lebitsong la mong'a matlotlo le tseo phello ya tsona e seng dikeketse tsa matlotlo a nete bakeng sa setheo. Bokalo bo bokelleditsweng lebitsong la mong'a matlotlo ha se lekeno. Empa, lekeno ke bokalo ba khomishene e fumanwang kapa e ka fumanwang bakeng sa pokello kapa ho sebetsana le phallo yohle e kenang.' Ho fumana hore na setheo se sebetsa jwalo ka mong'a matlotlo kapa jwalo ka moemedi ho hloka kahlolo le ho ela hloko dintlha tsohle le maemo a loketseng.

Setheo se sebetsa jwalo ka mong'a matlotlo ha se le boemong ba ho tobana le dikotsi le menyetla e meholo e amanngwang le thekiso ya dithoto kapa ho fana ka ditshebeletso. Ditshobotsi tse ka bontshang hore setheo se sebetsa jwalo ka mong'a matlotlo di kenyelletsa (empa ha se feela):

- (a) setheo se na le boikarabelo ba sehlooho ba ho fana ka dithoto kapa ditshebeletso ho bareki kapa ba ho phethahatsa otara, ka mohlala, ka ho jara boikarabelo ba ho amohelaha ha dihlahiswa kapa ditshebeletso tse otilweng kapa tse rekilweng ke moreki, kapa, ka ho jara boikarabelo ba semolao bakeng sa ho fepela dithoto kapa ditshebeletso tse itseng.
- (b) setheo se na le kotsi ya direkiswang pele le kamora otara ya moreki, nakong ya ho e tsamaisa kapa ha e kgutliswa;
- (c) setheo se na le tumello ya ho beha ditheko, ka ho otloloha kapa e se ka ho otloloha, mohlala, ka ho fana ka dithoto kapa ditshebeletso tse eketsehileng; le
- (d) setheo se jara kotsi ya mokitlane ya moreki bakeng sa bokalo bo tlameleng ho amohelwa ho tswa ho moreki.

Setheo se sebetsa jwalo ka moemedi ha se se boemong ba ho tobana le dikotsi le menyetla e meholo e amanngwang le thekiso ya dithoto kapa ho fana ka ditshebeletso. Tshobotsi e le nngwe e bontshang hore setheo se sebetsa jwalo ka moemedi ke hore bokalo boo setheo se bo amohelang bo baletswe pele, mme ke tefo e sa fetoheng thekisanong ka nngwe kapa ke peresente e boletsweng ya bokalo bo bontshitsweng moreki biling.

Mohlala: Masepala wa lehae wa X o fana ka metsi ho bareki ba Masepala wa Setereke wa Y ho latela tlhophiso e fihlelletsweng pakeng tsa ditheo tseo tse pedi. Ho latela tlhophiso:

1. Masepala wa Setereke wa Y o nka qeto ka tharifi e lefuwang ke bareki bakeng sa metsi le ha e ka ba afe a fepelwang ke Masepala wa Lehae wa X. Ka lebaka leo, ha tharifi e lefuwang ke Masepala wa Lehae wa X ya ho reka metsi e feta tharifi e lefiswang bareki, Masepala wa Setereke wa Y o tla putsa Masepala wa Lehae wa X bakeng sa kgaello.
2. Masepala wa Lehae wa X o jara boikarabelo bakeng sa ditahlehelo tse itseng:
 - Ditahlehelo tsa direkiswang le ditahlehelo tse ding tse amanang le ho reka metsi tse etsahetseng nakong ya ho fana ka ditshebeletso ho bareki ba Masepala wa Setereke wa Y, tse ka beng di ile tsa thibelwa ka ho ba le tlhokomelo e kgotsofatsang ya marangrang kapa ka lebaka la ho hloka tlhokomelo; le

GRAP 9

- Ditjhelete tse kolotwang ke bareki tse sa kgoneng ho bokellwa ka lebaka la dikgohlano le bareki tse bakwang ke ditekanyo tse sa nepahalang kapa dibili tse fosahetseng.

Ho latela molao, Masepala wa Setereke wa Y o dula o jere boikarabelo bakeng sa phephelo ya metsi ho bareki ba ona.

Tshekatsheko

Masepala wa Lehae wa X o sebetsa jwalo ka moemedi lebitsong la Masepala wa Setereke wa Y hobane Masepala wa Setereke wa Y o dula o le boemong ba ho tobana le dikotsi tse kgolo tsa phephelo ya metsi ho bareki, le hoyo o fetiseditse karolo e itseng ya kotsi ho Masepala wa Lehae wa X. Ka ho toba:

- Masepala wa Setereke wa Y o na le boikarabelo ba semolao ba ho fepela metsi ho bareki ba leng tikolohong e tlasa taolo ya ona.
- Masepala wa Lehae wa X o fumana metsi lebitsong la Masepala wa Setereke wa Y, ao o a rekisetsang bareki ba Masepala wa Setereke wa Y ka tharifi e boletsweng ke Masepala wa Setereke wa Y. Ditahlehelo tse amanang le metsi a reketsweng Masepala wa Setereke wa Y, ntle le tse boletsweng tumellanong, di jarwa ke setereke.
- Ho sa lefe ha bareki ba Masepala wa Setereke wa Y bakeng sa metsi a fepetsweng ke Masepala wa Lehae wa X, ntle le ho boletsweng tumellanong, ho jarwa ke setereke.

Mohlala: Setheo se sebetsa jwalo ka morekisi wa inthanete a sebedisa webesaete, moo maeto a bohahlaudi a bapatswang teng. Tshekatsheko ya tlhophiso e bontsha hore se sebetsa jwalo ka mothethesi pakeng tsa bareki le barekisi ba qetellong ba maeto a bohahlaudi le hore ha se behe theko ya thekiso. diphelelo tsa sona tsa kgwebo tsa konteraka di kenyelletsa ho qhelela thoko sekoloto/boikarabelo le ha e ka ba bofe ba bareki ba sona hang ha ba hokahantswe kamanong le barekisi ba qetellong. Morekisi o lefuwa tefo bakeng sa moreki ka mong ya rekang leeto la bohahlaudi ho morekisi wa qetellong mme ha a kenelle thekisetsanong kamora hoba a hokahanye moreki le morekisi wa qetellong. Morekisi o sebetsa jwalo ka moemedi mme lekeno la hae le lokela ho kenyelletsa feela ditefo tseo a di amohelang ho tswa ho morekisi wa qetellong.

Mohlala: Lebenkele la mmuso la bongaka le fana ka sebaka hore beng ba ditumello tsa matlotlo ba rekise dihlahiswa mme le fumana bokalo bo sa fetoheng ba rente ho beng bana ba ditumello tsa matlotlo. Tshekatsheko ya dintlha tseo ho qoqilweng ka tsona ditemaneng tse ka hodimo e bontsha hore mong'a ditumello tsa matlotlo o sebetsa jwalo ka mong'a matlotlo thekisetsanong e nang le poello e totobetseng le bareki ba hae, mme o tshwanetswe ke bokalo bo amohetsweng ho tswa ho thekiso ya dithoto le ditshebeletso. Maemong ana, mong'a ditumello tsa matlotlo o lokela ho kenyelletsa kahara lekeno la hae bokalo bo amohetsweng kapa bo ka amohelwang mabapi le thekiso ya dithoto le ditshebeletso. Lebenkele la tsa bongaka la mmuso ha le a tshwanela ho kenyelletsa lekenong la lona boleng ba dithekiso tsa mong'a ditumello tsa matlotlo.

Papiso le Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle a Lekenno la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng (Phupu 2001)

Maemo a GRAP a Lekenno la Dithekisetsano tse nang le Poello e Totobetseng (GRAP 9) a nkuwe haholoholo ho IPSAS ya Lekenno la Dithekisetsano tse nang le Poello e Totobetseng (IPSAS 9). Diphapang tse kgolo pakeng tsa Maemo a GRAP a Lekenno la Dithekisetsano tse nang le Poello e Totobetseng le IPSAS 9 di tjena:

- Maemo ana a akareditse diphetoho tse entsweng ho Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo a Lekenno (a Fetotsweng ka Hlakubele 2004, Mmesa 2008 le Mmesa 2009) tlasa porojeke ya dintlafatso ya Lekgotla la Matjhaba la Maemo a Tshupatlotlo (IASB).
- Sehloathiso sa Maemo ana se fupere mehlala e eketsehileng jwalo ka ha e amohetswe ho tswa ho Maemo a Leloko le Kopaneng (United Kingdom) a 'Tlaleho ya Boleng ba Diphapanyetsano: Kananelo ya Lekenno', Pudungwana 2003 ('Reporting the Substance of Transactions: Revenue Recognition', November 2003) a fanang ka tataiso ka hore na ke neng ho ananelwang lekenno bakeng sa ditefo tsa ho qala le tlaleho ya lekenno la ho ba mong'a matlotlo kapa ho ba moemedi.
- Maemo ana ha a akaretse tataiso ya ho ananela lekenno le tswang ho ditefo tsa makala a boemedi ba kgwebo (ke hore 'franchise'), ka ha diphapanyetsano tsena ka tlwaelo di sa etsahale lekaleng la bohle Aforikaborwa. Mohlala o amang rente ya bodulo le ona o hlakotswe ho thibela pherekano tshebedisong ya Maemo a GRAP a Dilisi.
- IPSAS 3 ya Lekenno la Diphapanyetsano tse nang le Poello e Totobetseng e hlalosa masalla a matlotlo ohle kamora ho tlosa mekitlane yohle eo e leng "matlotlo/ekwiti ya nete" ha ka ho le leng Maemo ana a bua ka "matlotlo a nete" feela.
- Sehloathiso sa Maemo ana se kenyetsetsa tataiso e eketsehileng ya tshupatlotlo bakeng sa ditefiso tsa ditshebeletso jwalo ka ha di amohetswe Maemong a GAMAP a Lekenno (Standard of GAMAP on Revenue), ha mehlala e meng e se e hlakotswe Sehloathisong.
- Dikabelo tsa nakwana tsa Maemo a GRAP ho qoqwa ka tsona ka mokgwa o fapaneng le wa IPSAS 9.